

ΕΝΑΣ ΑΛΛΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΥΠΑΡΧΕΙ: ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΝΕΡΟΥ ΣΤΟΝ ΠΛΑΝΗΤΗ (του Κώστα Νικολάου)

✘ Η «σιωπηλή επανάσταση» των συνεταιρισμών νερού

Οι συνεταιρισμοί νερού δεν είναι ένα μεμονωμένο τοπικό φαινόμενο. Αντίθετα, ευδοκιμούν σε χώρες με διάφορες περιβαλλοντικές και κοινωνικο-πολιτικο-οικονομικές συνθήκες, γεγονός που δείχνει την προσαρμοστικότητα τους. Χιλιάδες παραδείγματα αστικών ή αγροτικών συνεταιρισμών νερού υπάρχουν στις ΗΠΑ, τον Καναδά, τη Λατινική Αμερική (Χιλή, Κολομβία, Βραζιλία, Αργεντινή, Μεξικό και Βολιβία) και την Ευρώπη (Φινλανδία, Δανία, Αυστρία κλπ) [1]. Επιπλέον, οι συνεταιρισμοί νερού έχουν κερδίσει υψηλή βαθμολογία για την ικανοποίηση των πελατών και τις λειτουργικές επιδόσεις σε παγκόσμιο επίπεδο [2].

Το διεθνές χρηματιστικό κεφάλαιο προωθεί την ιδιωτική ή τη δημόσια-ιδιωτική διαχείριση του νερού, πιστό στο νεοφιλελεύθερο φονταμενταλισμό, αν και οι έρευνες του δείχνουν άλλα πράγματα. Είναι πολύ χαρακτηριστικό το αποτέλεσμα μιας έρευνας της Παγκόσμιας Τράπεζας: “Οι συνεταιρισμοί καταναλωτών μπορούν να προσφέρουν ένα εναλλακτικό θεσμικό μοντέλο για την παροχή υπηρεσιών ύδρευσης και αποχέτευσης σε αστικές περιοχές. Το συνεταιριστικό μοντέλο έχει μια σειρά από πλεονεκτήματα σε σχέση με το ιδιωτικό και δημόσιο μοντέλο.

Όλοι οι συνεταιρισμοί κοινής ωφέλειας χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι ιδιοκτήτες και πελάτες είναι οι ίδιοι και ότι οι συνεταιρισμοί δεν έχουν σκοπό το κέρδος. Όλοι οι συνεταιρισμοί κοινής ωφέλειας έχουν δύο συμβούλια (Διοικητικό και Εποπτικό), και το σύστημα εκλογής: ένα μέλος-μία ψήφος.

Το μοντέλο ιδιοκτησίας και η δομή διακυβέρνησης μπορεί να οδηγήσει σε ένα σαφή στόχο για την κοινή ωφέλεια: την παροχή βιώσιμων υπηρεσιών σε προσιτές τιμές. Το γεγονός ότι οι οποιεσδήποτε μειώσεις του κόστους μεταφράζονται σε χαμηλότερα τιμολόγια, αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο για να επιδιώκουν την αποτελεσματικότητα.

Άλλα πλεονεκτήματα είναι η ευελιξία που συνδέεται με την απουσία των χρονοβόρων διαδικασιών, και ένα ισχυρό προσανατολισμό προς τον πελάτη που προέρχεται από την ευθυγράμμιση με τους στόχους »[3].

Παρά τον σημαντικό αριθμό επιτυχημένων συνεταιρισμών νερού σε παγκόσμιο επίπεδο, οι διεθνείς πολιτικές συζητήσεις τους έχουν παρακάμψει σε μεγάλο βαθμό. Επιπλέον, οι συνεταιρισμοί νερού έχουν αγνοηθεί σε μεγάλο βαθμό, τόσο στον τομέα της έρευνας όσο και της πολιτικής. Η συζήτηση έχει επικεντρωθεί στα συστήματα ιδιωτικής και δημόσιας ύδρευσης και αποχέτευσης αγνοώντας επιλογές που βασίζονται στην κοινότητα [4].

Γιατί;

Επειδή οι συνεταιρισμοί νερού αποτελούν ένα εναλλακτικό μοντέλο για τη διαχείριση του νερού εκτός από το δημόσιο (κυβερνητικό ή δημοτικό) και ιδιωτικό μοντέλο, που δημιουργούνται και λειτουργούν «από τα κάτω» σε μη κερδοσκοπική βάση, είναι ανεξάρτητοι από οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα, εξασφαλίζουν τη μέγιστη δυνατή δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών και δεν αφήνουν μια ξεχωριστή θέση για αφεντικά του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα. Αυτοί δεν είναι καλοί λόγοι για να τους αποκρύψουν;

Το παρακάτω κείμενο είναι μια συνοπτική και ενδεικτική επισκόπηση των συνεταιρισμών νερού στις ηπείρους της Ευρώπης και της Αμερικής (βόρεια και νότια).

Αυστρία: Πάνω από 5.000 συνεταιρισμοί νερού

Η Αυστρία είναι μία από τις ευρωπαϊκές χώρες όπου η

συνεταιριστική διαχείριση του νερού παίζει τον πιο σημαντικό ρόλο. Περισσότεροι από 5.000 συνεταιρισμοί νερού στη χώρα εξυπηρετούν τους πολίτες στις αγροτικές περιοχές.

Ένα παράδειγμα είναι ο Wassergenossenschaft Gramastetten (Συνεταιρισμός Νερού του Gramastetten), που ιδρύθηκε το 1947 και παρέχει πόσιμο νερό σε περίπου 2.000 άτομα. Η ιδιότητα του μέλους είναι συνδεδεμένη με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ακινήτων και τα διαμερίσματα. Όλες οι σχετικές πληροφορίες είναι διαθέσιμες σε όλους και οι σημαντικές αποφάσεις λαμβάνονται από τη γενική συνέλευση όλων των μελών. Το διοικητικό και το μεγαλύτερο μέρος του τεχνικού έργου γίνεται σε εθελοντική βάση.

Η περιφερειακή ένωση των συνεταιρισμών νερού παρέχει τεχνογνωσία, έλεγχο της ποιότητας, και την κατάρτιση για τους εθελοντές. Η ποιότητα του νερού είναι καλή και οι τιμές είναι πολύ κάτω του μέσου όρου. Η αρχή της αυστηρής μη κερδοσκοπικής διαχείρισης, η χρήση τοπικών πηγών νερού και το χαμηλό διοικητικό κόστος που οφείλεται στην εθελοντική εργασία των μελών είναι οι κύριοι λόγοι για τις χαμηλές τιμές.

Ο Wassergenossenschaft Gramastetten, με τα 569 μέλη του, είναι ένας από τους μεγαλύτερους συνεταιρισμούς νερού στην Αυστρία και ένα παράδειγμα μιας αυτόνομης, αυτοδιαχειριζόμενης και αποκεντρωμένης παροχής νερού με δημοκρατική διαχείριση του νερού και έντονα στοιχεία συμμετοχής (καθιστώντας σχεδόν κάθε νοικοκυριό μέλος). Οι αρχές της μη-κερδοσκοπικής και αλληλέγγυας συνεργασίας είναι ζωτικής σημασίας για τη λειτουργία του [5].

Δανία: Πάνω από 2.500 συνεταιρισμοί νερού

Η Δανία έχει μια μακρά παράδοση συνεταιρισμών νερού. Ούτε ένα υπουργείο στην κυβέρνηση της Δανίας είναι υπεύθυνο για την ύδρευση και την αποχέτευση, η οποία θεωρείται πρώτιστα μια αρμοδιότητα τοπικής διακυβέρνησης. Η παροχή νερού στη Δανία είναι ιδιαίτερα αποκεντρωμένη, με μεγάλα και μικρά έργα

ύδρευσης που βρίσκονται σε όλη τη χώρα. Το 2001 υπήρχαν 2.740 «υπηρεσίες κοινής ωφελείας», εκ των οποίων στους δήμους ανήκαν 165 και 2.575 ανήκαν σε συνεταιρισμούς καταναλωτών [6].

Φινλανδία: Περίπου 1.400 συνεταιρισμοί νερού

Η Φινλανδία έχει επίσης μια μακρά παράδοση οργάνωσης των υπηρεσιών νερού μέσω συνεταιρισμών, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές, αλλά και σε μεγαλύτερες πόλεις. Σήμερα υπάρχουν περίπου 1.400 συνεταιρισμοί νερού στη χώρα που παρέχουν υπηρεσίες ύδρευσης και αυξανόμενες επίσης υπηρεσίες αποχέτευσης.

Μια ερευνητική ομάδα του Tampere University of Technology χρησιμοποιώντας την ουσιαστική εμπειρία σε συνεταιρισμούς νερού και τα δεδομένα που συλλέχθηκαν με μια ποικιλία προγραμμάτων στη Φινλανδία συζητούν τα γενικά χαρακτηριστικά, την ποικιλομορφία και τους κύριους ενδιαφερόμενους των συνεταιρισμών νερού και τελικά, υποστηρίζουν ότι οι συνεταιρισμοί νερού έχουν μεγάλες δυνατότητες [4].

Ισπανία: Συνεταιρισμός νερού στη μέση του Εμφυλίου Πολέμου

Υπήρχε συνεταιριστική διαχείριση του νερού στη Βαρκελώνη κατά τη διάρκεια του ισπανικού εμφυλίου πολέμου. Η εταιρεία Agbar, που ανέλαβε τη λειτουργία μετά την ήττα των δημοκρατών, χαρακτήρισε απίστευτες τις μεταρρυθμίσεις που πέτυχε ο συνεταιρισμός νερού [7].

ΗΠΑ: Σχεδόν 3.300 συνεταιρισμοί νερού

Σχεδόν 3.300 συνεταιρισμοί νερού στις ΗΠΑ είναι δομές κοινής ωφέλειας που ανήκουν σε καταναλωτές, δημιουργημένες για να παρέχουν ασφαλείς, αξιόπιστες και βιώσιμες υπηρεσίες νερού σε λογικό κόστος. Παρέχουν νερό πόσιμο, πυροπροστασίας και άρδευσης. Επιπλέον, πολλοί από αυτούς παρέχουν υπηρεσίες λυμάτων. Οι συνεταιρισμοί νερού είναι πιο συχνά σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές που βρίσκονται πολύ μακριά από τις δημοτικές εταιρείες ύδρευσης για παροχή υπηρεσιών.

Οι περισσότεροι συνεταιρισμοί νερού είναι μικροί (εξυπηρετώντας 501 – 3.300 καταναλωτές) ή πολύ μικροί (εξυπηρετώντας λιγότερους από 500 καταναλωτές). 89% του πληθυσμού που εξυπηρετείται από δημόσια συστήματα νερού εξυπηρετείται είτε από δημόσια ιδιοκτησία, δημοτικής ή συνεταιριστικής ιδιοκτησίας σύστημα. Το υπόλοιπο 11% των Αμερικανών εξυπηρετούνται από ιδιωτικά συστήματα νερού. Μη κερδοσκοπικοί συνεταιρισμοί αποτελούν την πιο κοινή οργανωτική μορφή σε μικρές κοινότητες [8].

Καναδάς: Περίπου 200 συνεταιρισμοί νερού

Στον Καναδά το συνεταιριστικό μοντέλο είναι πιο διαδεδομένο στις αγροτικές περιοχές. Υπάρχουν περίπου 200 συνεταιρισμοί ύδρευσης στον Καναδά, κυρίως στην Alberta, Manitoba και Quebec [9].

Λατινική Αμερική: Οι μεγαλύτεροι στον κόσμο συνεταιρισμοί νερού σε αστικές περιοχές

Υπάρχει μια μακρά ιστορία των συνεταιρισμών ύδρευσης και αποχέτευσης στη Λατινική Αμερική. Μια ερευνητική ομάδα από την Cochabamba, Βολιβία (University Mayor San Simón και Food and Water Watch) και τον Canada (University of Ottawa) τεκμηρίωσε 26 επιτυχημένες εναλλακτικές λύσεις στον τομέα του νερού στη Λατινική Αμερική. Τεκμηρίωσαν 9 περιπτώσεις ενιαίου δημόσιου πάροχου (δημοτικό νερό κοινής ωφέλειας), 12 μη κερδοσκοπικών μη κρατικών πάροχων (περιλαμβανομένων συστημάτων κοινοτικής λειτουργίας και συνεταιρισμών), 3 μη-κερδοσκοπικών / μη-κερδοσκοπικών συνεργασιών, και 2 συνεργασιών δημόσιου / μη κερδοσκοπικού. Υποστηρίζουν ότι το συνεταιριστικό μοντέλο συνιστά δυνητικά μια εναλλακτική μορφή συλλογικής ιδιοκτησίας που αψηφά την καπιταλιστική λογική της ατομικής ιδιοκτησίας.

Σε σύγκριση με τις ιδιωτικές ή κρατικές επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, οι οποίες ελέγχονται από τους μετόχους ή τους εκλεγμένους αξιωματούχους, οι συνεταιρισμοί που παρέχουν βασικές υπηρεσίες έχουν ορισμένα οργανωτικά πλεονεκτήματα που

τους καθιστούν δυνητικά πιο δημοκρατικούς [10].

Στη **Βραζιλία**, το συνεταιριστικό μοντέλο εισήχθη με επιτυχία για την αγροτική ύδρευση και την αποχέτευση κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 [2].

Στο **Μεξικό**, στην επίσημα Ελεύθερη και Κυρίαρχη Πολιτεία **Chiapas** (μια από τις 31 ομοσπονδιακές πολιτείες), που διαιρείται σε 118 δήμους, οι συνεταιρισμοί είναι ο οικονομικός πυλώνας των Ζαπατίστας. Όλα είναι συνεταιρισμός με πολιτική που βασίζεται στην άμεση δημοκρατία, την εκπαίδευση στην αλληλέγγυα οικονομία και συλλογική ιδιοκτησία, την ενεργό συμμετοχή των πολλών στη ζωή της κοινότητας [11].

Στην **Αργεντινή**, περίπου το 10% του πληθυσμού εξυπηρετείται από συνεταιρισμούς. Στο **BuenosAires**, μετά την αποχώρηση της εταιρείας Enron, ο συνεταιρισμός καταναλωτών και εργαζομένων διαχειρίζεται με επιτυχία την παροχή νερού [7]. Μεταξύ αυτών των συνεταιρισμών είναι επίσης μια περίπτωση στο Δήμο Moreno στη Μητροπολιτική Περιοχή του Buenos Aires [2].

Η εμπειρία της υπό εργατικό έλεγχο εταιρείας ύδρευσης στην επαρχία του Buenos Aires, Aguas Bonaerenses Sociedad Anónima (ABSA), ανακηρύχθηκε από τον ΟΗΕ ως πρότυπη εταιρεία νερού. Η επαρχία του Μπουένος Άιρες έχει 10 εκατομμύρια κατοίκους κατανομημένους σε πάνω από 74 πόλεις με 48 δήμους, που εξυπηρετούνται από την ABSA. Στην Azurix, θυγατρική της ENRON, της χορηγήθηκε παραχώρηση το 1999, αλλά αυτό κράτησε μόνο για τρία χρόνια, διάστημα κατά το οποίο η εταιρεία απέτυχε να επενδύσει στη συντήρηση και επέκταση των υπηρεσιών, αφήνοντας πίσω της μια σοβαρά εξασθενημένα εταιρεία.

Στον απόηχο της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2001-2002 και την πτώχευση της ENRON, η εργατική ένωση πρότεινε να αναλάβει την εταιρεία ως τεχνικός διαχειριστής της (αντικατάσταση της Azurix), σχηματίζοντας ένα συνεταιρισμό που διοικείται από τους εργαζομένους ονομαζόμενο *5 de Septiembre*. Η επαρχιακή κυβέρνηση συμφώνησε με την ιδέα και αγόρασε μετοχές της

Azurix, αφήνοντας την ένωση με το 10% των μετοχών που ήδη είχε.

Η ερευνητική ομάδα από τη Βολιβία και τον Καναδά καταλήγει ότι η ABSA είναι μια επιτυχημένη δημόσια εταιρεία νερού υπό τη διοίκηση του συνεταιρισμού των εργαζομένων, ελεγχόμενη από το SOSBA (ένωση εργαζομένων νερού του Buenos Aires) έχοντας επιτύχει 70% κάλυψη σε νερό και 45% κάλυψη αποχέτευσης σε μια μεγάλη, διάσπαρτη και πυκνοκατοικημένη γεωγραφική περιοχή [10].

Στη **Βολιβία**, μεγάλες υπηρεσίες νερού σε αστικές περιοχές διαχειρίζονται συνεταιρισμοί υπό την κυριότητα των πελατών, όπως ο **Συνεταιρισμός Saguapac** στο κεντρικό τμήμα της πόλης της **Santa Cruz de la Sierra**. Αυτή είναι η μεγαλύτερη υπηρεσία ύδρευσης στον κόσμο, που λειτουργεί ως συνεταιρισμός (183.000 μέλη). Ο συνεταιρισμός ιδρύθηκε το 1979 και σήμερα, παρέχει υπηρεσίες νερού σε περίπου 871.000 κατοίκους (αν και ο συνολικός αστικός πληθυσμός της Santa Cruz είναι περίπου 1,5 εκατομμύριο).

Σύμφωνα με μια μελέτη που διεξήχθη από την Corporación Andina de Fomento, η Santa Cruz de la Sierra έχει επιτυχία 99,3% στην ποιότητα του νερού, ένα από τα πιο καθαρά στη Λατινική Αμερική. Στην αποστολή της Saguapac δηλώνεται ότι θα αναπτύξει τις δραστηριότητές της, διατηρώντας παράλληλα το περιβάλλον, και εργάζεται για τη διατήρηση της ποιότητας του υδροφόρου ορίζοντα των υπόγειων υδάτων [12].

Μια μελέτη από ερευνητές στο University of Birmingham, που διεξήχθη στα τέλη της δεκαετίας του 1990 διαπίστωσε ότι η Saguapac είναι μια από τις καλύτερες εταιρείες νερού στη Λατινική Αμερική μετρημένη με κριτήρια αποτελεσματικότητας και ισότητας.

Ενώ ο συνεταιρισμός Saguapac έχει αναγνωρισθεί εκτός της Βολιβίας ως μοντέλο, βολιβιανοί ακτιβιστές νερού υπογραμμίζουν το γεγονός ότι η περιοχή ευθύνης της κοινής ωφέλειας είναι μια

περιορισμένη γεωγραφική περιοχή στο κέντρο της πόλης.

Οι περιαστικές περιοχές εξυπηρετούνται από εννέα μικρούς συνεταιρισμούς. Απόδειξη του γεγονότος ότι ο Saguapac δεν είναι ο μοναδικός πάροχος υπηρεσιών στο Santa Cruz de la Sierra είναι η ύπαρξη του **Συνεταιρισμού Νερού Σχεδίου 3000** (La Cooperativa de Aguas del Plan Tres Mil, COOPLAN) στο φτωχό προάστιο του Σχεδίου 3000. Όπως περιγράφει ο ουρουγουανός ακτιβιστής και πολιτικός αναλυτής Raúl Zibechi, “Στη μέση μιας ρατσιστικής πόλης των λευκών ελίτ, τον πυρήνα της ολιγαρχίας αγρο-εξαγωγών, το Σχέδιο 3000 είναι ένα τεράστιο και φτωχό προάστιο σχεδόν 300.000 κατοίκων, ένας μικρόκοσμος που αποτελείται από 36 Βολιβιανές εθνοτικές ομάδες.

Είναι μια πόλη που – στο όνομα του αγώνα κατά της ανισότητας – οι κάτοικοι του Σχεδίου 3000 αντιστέκονται στην καταπιεστική και βίαιη κουλτούρα της τοπικής ελίτ”. Ο COOPLAN ιδρύθηκε το 1986 από τους κατοίκους του Σχεδίου 3000, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που δημιουργούνται από την απροθυμία του Saguapac να επεκτείνει τις υπηρεσίες στην περιφερειακές γειτονιές.

Σήμερα παρέχει με πόσιμο νερό περίπου το 80% των νοικοκυριών εντός της περιοχής ευθύνης του (121.000 από τους 151.000).

Μια άλλη επίσης επιτυχημένη περίπτωση συνεταιρισμών νερού στη Βολιβία είναι ο Cosmol, ένας τοπικός πάροχος υπηρεσιών στο Montero [10].

Προς συνεταιρισμούς νερού κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας και άμεσης δημοκρατίας

Η προσέγγιση και αναγνώριση του νερού ως κοινό αγαθό και όχι ως εμπόρευμα ή ως μέσο για τη φορολόγηση των πολιτών αποτελεί προϋπόθεση για τη συνεταιριστική διαχείριση του νερού [13, 14]. Προϋποθέσεις είναι επίσης, η δημιουργία και λειτουργία συνεταιρισμών νερού «από τα κάτω» σε μη κερδοσκοπική βάση, η ανεξαρτησία τους από οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα, η διασφάλιση της μέγιστης δυνατής δημοκρατικής συμμετοχής των

πολιτών [14].

Η παγκόσμια εμπειρία έχει δείξει ότι κάθε ονομαζόμενος συνεταιρισμός δεν ανήκει υποχρεωτικά στην κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία και άμεση δημοκρατία, αν δεν βασίζεται στις αρχές και τις διαδικασίες της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας και της άμεσης δημοκρατίας.

Επιπλέον, αυτές οι αρχές και διαδικασίες δεν είναι μόνον ένα θέμα καταστατικού του συνεταιρισμού. Η υλοποίησή τους απαιτεί την πραγματική συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων μέσω των γενικών συνελεύσεων, που δεν μπορεί να γίνει χωρίς ένα κοινωνικό κίνημα να το υποστηρίζει και αποτελούμενο από πολίτες εκπαιδευμένους για αυτό [14-16].

Βιβλιογραφία

[1] Douvitsa I., Kassavetis D., “Cooperatives: an alternative to water privatization in Greece”, *Social Enterprise Journal*, 10(2): 135-154, 2014

[2] Castro J.E. and Heller L. (Eds), “Water and sanitation services. Public policy and management”, Routledge, London, 2012

[3] Ruiz-Mier F., van Ginneken M., “Consumer cooperatives: an alternative institutional model for delivery of urban water supply and sanitation services?”, *Water Supply and Sanitation Working Notes*, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2006

[4] Takala A.J., Arvonen V., Katko T.S., Pietilä P.E., Åkerman M.W., “The evolving role of water co-operatives in Finland”, *International Journal of Co-operative Management*, 5(2): 11-19, 2011

[5] Hachfeld D., Terhorst P., Hoedeman O., “Progressive Public Water Management in Europe. In search of exemplary cases”, *Transnational Institute and Corporate Europe Observatory*, 2009

[6] DANVA – Danish Water and Waste Water Association, “Water in Figures. DANVA’s Benchmarking and Water Statistics 2010”, <http://www.danva.dk>

[7] Καλλής Γ., “Το νερό είναι υπόθεση όλων μας – Υπάρχουν εναλλακτικές στην ιδιωτικοποίηση”, <http://greeklish.info/gr/greece/environment>, 24.1.2014

[8] University of Wisconsin Center for Cooperatives, “Research on the Economic Impacts of Cooperatives”, Report, 2009, <http://reic.uwcc.wisc.edu/water/>

[9] Bakker K. (Ed.), “Eau Canada: The future of Canada’s water”, UBC Press, 2007

[10] Spronk S., Crespo C., Olivera M., “Struggles for water justice in Latin America. Public and ‘social-public’ alternatives”, In: ‘Alternatives to Privatization: Public Options for Essential Services in the Global South’, D. A. McDonald and G. Ruiters (Eds), Routledge, 2012

[11] Rodríguez S., “Las cooperativas son el pilar económico del zapatismo”, La coperacha, 11.6.2014

[12] Ranicki C., “Clean water, cooperative principles”, ICA – International Co-operative Alliance, <http://ica.coop/en/media/co-operative-stories/clean-water-cooperative-principles>

[13] Νικολάου Κ., “Το νερό στον κόσμο: Κοινωνικό αγαθό ή εμπόρευμα;”, Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, 3 (48), 2013. Επίσης στο: Διαλεκτικά, 22.3.2012, www.dialektika.gr

[14] Νικολάου Κ., “Κριτική της πολιτικής οικονομίας του νερού και η συνεργατική εναλλακτική”, Διαλεκτικά, 25.8.2014, www.dialektika.gr

[15] Initiative K136, www.136.gr

[16] Nikolaou K., “The referendum on the water of Thessaloniki”, European Water Movement, <http://europeanwater.org>, 2014

Το κείμενο αποτελεί μετάφραση στα ελληνικά του αγγλικού πρωτότυπου, που είναι δημοσιευμένο στον ιστότοπο του FAME – Forum Alternatif Mondial de l’Eau (Παγκόσμιο Εναλλακτικό Φόρουμ Νερού): fame2012.org

Πηγή/φωτογραφία: [Διαλεκτικά, dialektika.gr](http://dialektika.gr)

Από: [Εναλλακτικός, enallaktikos.gr](http://enallaktikos.gr)